

СТРУКТУРА ТА МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПИТНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ

Анотація. Проведено аналіз ринку питного водопостачання України, визначено причини, які призводять до погіршення ситуації на ринку централізованого водопостачання. Розкрито структуру питного водопостачання, визначено суб'єкти ринку та методи державного регулювання.

Ключові слова: питне водопостачання, централізоване водопостачання, нецентралізоване водопостачання, структура ринку питного водопостачання.

Постановка проблеми. Однією з основних проблем державного значення є забезпечення населення доступною та якісною питною водою.

Незалежно від того, як людина споживає воду – п'є, приймає з їжею чи використовує для санітарно-гігієнічних цілей, – вона завжди має вплив на її здоров'я. А відсутність води чи вода поганої якості впливає негативно на людину. Відповідно до цієї проблеми, 36 країн підписали «Протокол по проблемам води і здоров'я», який набрав чинності в 2005 р. як перший обов'язковий законний інструмент для профілактики і боротьби з хворобами, які передаються через неякісну воду [1]. Однією із задач, зазначених у Протоколі, було зменшення вдвічі кількості людей, які не мають постійного доступу до чистої питної води, до 2015 р.

Проведемо аналіз стану централізованого питного водопостачання в Україні. По-перше, розглянемо забезпеченість населених пунктів централізованим водопостачанням. За даними Державної служби статистики України, у 2013 р. забезпеченість населених пунктів централізованим водопроводом складала: у містах – 99,3%, у селищах міського типу – 85,6%, у сільських населених пунктах – 21,16% (табл. 1) [2].

Аналізуючи дані табл. 1, можемо зробити висновки, що майже за 25 років незалежності України в сільських населених пунктах показник забезпечення централізованим водопостачанням змінився лише на 6%. Тобто сільські населені пункти здебільшого не мають централізованого водопроводу і часто використовують воду з шахтних колодязів та каптажів, які поповнюються з поверхневих джерел без очистки, і тому вода буває дуже низької якості. У кращому випадку воду використо-

вують з артезіанських свердловин. Артезіанська вода – це вода, що знаходиться на глибині 25–200 м під гідравлічним тиском і укладена між водотривкими шарами. Такі води захищені від зовнішнього забруднення надійно, ніж поверхневі.

Другою важливою проблемою є відсутність цілодобового постачання питної води, що призводить до корозії труб та вторинного забруднення води. Так, згідно з «Національною доповіддю про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні», у 2012 р. ситуація була незадовільна [3]. Лише у Волинській, Харківській областях та м. Київ цей показник дорівнював 100%. У Рівненській, Чернівецькій, Вінницькій, Івано-Франківській, Тернопільській областях та м. Севастополь він знаходився в межах від 90–100%. У Дніпропетровській, Хмельницькій, Львівській, Житомирській, Луганській та Запорізькій областях забезпеченість цілодобовим водопостачанням становила 60–90%. У Херсонській, Кіровоградській, Сумській, Черкаській, Закарпатській та Миколаївській областях показний становив 25–50%, а в трьох областях – Чернігівській, Донецькій, Одеській – 5–20%.

Ще одна важлива проблема централізованого водопостачання – це невідповідна якість питної води нормативним вимогам, що є однією з причин поширення багатьох інфекційних (вірусний гепатит А, черевний тиф, ротавірусна інфекція тощо) та розвитку неінфекційних (хвороби травлення, серцево-судинної, ендокринної систем тощо) хвороб. За даними Державної санітарно-епідеміологічної служби України, у 2011 р. було зареєстровано два спалахи вірусного гепатиту А у м. Бахчисарай АР Крим та м. Синельникове Дніпропетровської області (постраждало 64 особи, із них 37 дітей), один спалах ротавірусної інфекції в м. Ровеньки Луганської області (постраждало 23 особи), та одиничний спалах на холеру в Донецькій області (постраждало 33 особи, із них одна дитина) [3]. А в 2015 р. у Києві в результаті споживання неякісної питної води постраждали 148 жителів мікрорайону Бортничі, із них 115 дітей.

Аналізуючи стан централізованого питного водопостачання в Україні, треба також розглянути протяжність ветхих та аварійних водопровідних мереж. Так, за даними Державної служби статистики України, у 2014 р. питома вага ветхих та

Таблиця 1

Забезпеченість населених пунктів централізованим водопроводом

	1991 р.		2000 р.		2013 р.	
	К-ть адміністративно-територіальних одиниць	Забезпеченість водопроводом, %	К-ть адміністративно-територіальних одиниць	Забезпеченість водопроводом, %	К-ть адміністративно-територіальних одиниць	Забезпеченість водопроводом, %
Міст	437	99,30	451	99,30	460	99,3
Селищ міського типу	925	88,20	893	89,10	885	85,60
Сільських населених пунктів	28845	15,87	28651	23,20	28397	22,16

аварійних мереж централізованого питного водопостачання по Україні склала 34,6% [4]. Наведемо визначення терміну «ветхі й аварійні водопровідні мережі» – це зношені водопровідні мережі, термін експлуатації яких закінчився, та мережі, що потребують заміни або ремонту. Найбільша кількість ветхих та аварійних мереж у 2014 р. була в Луганській (54,0%), Львівській (45,3%), Дніпропетровській (45,2%) областях, а найменша – у Полтавській (21,3%) та Рівненській (21,2%) областях. Тобто в багатьох областях стоїть гостра проблема заміни ветхих та аварійних водопровідних мереж, проведення капітального ремонту і в цілому модернізації підприємств централізованого питного водопостачання.

Також хочемо відзначити, що при водопостачанні фіксують великі втрати води, які виникають через несправність водопроводів і впливають на ціну води для кінцевого споживача. Так, за даними Державної служби статистики України, за 2014 р. споживачам було відпущено 1,9 млрд. м³ води, а витік та невраховані втрати склали 0,8 млрд. м³, тобто 29,6% від усього об'єму поданої в мережу.

Отже, основними причинами погіршення якості питної води в Україні є: неналежна забезпеченість селищ міського типу та сільських населених пунктів водопроводами, унаслідок чого використовуються в якості джерела питного водопостачання води поверхневих водних джерел із незадовільним екологічним станом; відсутність цілодобового водопостачання, що приводить до застою та вторинному забрудненню води в процесі транспортування водопровідними мережами та поширенню багатьох інфекційних захворювань; зношеність основних фондів унаслідок великих утрат води та збільшення тарифів.

Визначення структури та методів регулювання ринку питного водопостачання наразі є важливою темою, що і обумовлює актуальність проблеми, яка досліджується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем водопостачання України зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: І.В. Запатріна, Б.М. Данилишин, В.А. Голян, С.І. Дорогунцова, Н.С. Бистрицька, М.А. Хвесик, В.Я. Шевчук, Л.Г. Мельник, А.В. Яцика. Але на даний час проблеми структури та методів державного регулювання недостатньо висвітлені та вимагають вивчення.

Мета статті полягає у визначенні методів державного регулювання та структури ринку питного водопостачання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питне водопостачання, відповідно до Закону України «Про питну воду та питне водопостачання» – це діяльність, пов'язана з виробництвом, транспортуванням та постачанням питної води споживачам, охорона джерел та систем питного водопостачання [5].

В Україні структура ринку питного водопостачання складається з централізованого питного водопостачання та нецентралізованого водопостачання, а саме: за допомогою пунктів розливу питної води (у тому числі пересувних), за допомогою індивідуальних та колективних установок (пристроїв) підготовки питної води та шляхом виробництва фасованої питної води (рис. 1).

Централізоване питне водопостачання – це господарська діяльність із забезпечення споживачів питною водою за допомогою комплексу об'єктів, споруд, розподільних водопровідних мереж, пов'язаних єдиним технологічним процесом виробництва та транспортування питної води. Беручи до уваги, що фактично виробничий цикл у сфері централізованого водопостачання є неподільним технологічним процесом і не може

Рис. 1. Структура ринку питного водопостачання

здійснюватися самостійно різними суб'єктами господарської діяльності, а також для зменшення вартості затрат на виробництво, вважаємо за доцільне визнати, що централізоване водопостачання є окремим видом господарської діяльності, яке підлягає ліцензуванню і належить до ринку природних монополій.

Нецентралізоване питне водопостачання – це забезпечення індивідуальних та колективних споживачів питною водою з джерел питного водопостачання, за допомогою пунктів розливу води (у тому числі пересувних), застосування установок (пристроїв) підготовки питної води та постачання фасованої питної води.

Індивідуальні та колективні установи (пристрої) питного водопостачання – це установи (пристрої) для забору води з водного об'єкта або водопровідної мережі та доведення її якості до вимог державних стандартів.

Пункт розливу питної води – це місце розливу питної води (з автоцистерн, свердловин, каптажів тощо) в тару споживача.

Фасована питна вода може бути з підземних і поверхневих джерел водопостачання. Транспортування води з місць водозаборів до місць виробництва питної води фасованої (пункти розливу у пляшки) повинне здійснюватися виключно трубопроводами. Для консервування питної води фасованої та з пунктів розливу можуть використовуватися діоксид азоту, срібло тощо. Фасована питна вода не повинна вміщувати ароматизаторів, харчових або харчосмакових речовин.

Тобто в Україні централізованому питному водопостачанню є альтернатива – пункти розливу питної води, фасована питна вода та індивідуальні чи колективні установи. Населення, якщо є така можливість, установлює індивідуальні чи колективні установи подачі води, які обслуговує власним коштом. Фасована вода чи вода в пунктах розливу – це джерела постачання, що забезпечуються комерційними підприємствами, які очищують та готують воду і можуть мати службу доставки води до кінцевого споживача.

Вартість питної води залежить від багатьох факторів і регулюється ринком та Національною комісією. У 2015 р. найбільші тарифи на централізоване холодне водопостачання в Україні були встановлені в КП «Іллічівськводоканал» – 9,36 грн. за 1 м³ та в КП «Уманьводоканал» – 8,66 грн. за 1 м³. Ціна 1 л води в пунктах розливу становила від 0,5 грн., а фасованої води – 40 грн. за 18,9 л. Тобто ціна холодної води за 1 л становила: у комунальних водоканалах – до 0,01 грн., на розлив – 0,5 грн., фасована – 2,12 грн. Отже, споживач має вибір питної води з різних джерел та різною за ціною, якістю та сервісом.

Відповідно до структури ринку, визначимо суб'єктів ринку питного водопостачання:

1) на загальнодержавному рівні – Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, спеціально уповнова-

жений із питань державного управління у сфері централізованого питного водопостачання та водовідведення, інші центральні органи виконавчої влади в межах їхніх повноважень;

2) на загальнодержавному рівні – Національна комісія, вона є державним колегіальним органом, що здійснює державне регулювання діяльності у сфері централізованого водопостачання для об'єктів, які обслуговують населені пункти з чисельністю понад 100 тис. осіб [5];

3) на місцевому рівні – місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування;

4) підприємства централізованого питного водопостачання, це підприємства (комунальні чи державні), які є виконавцями комунальних послуг;

5) підприємства нецентралізованого питного водопостачання різних форм власності;

6) споживачі питної води – юридичні та фізичні особи, які використовують питну воду для побутових та господарських потреб.

Методи державного регулювання у сфері централізованого питного водопостачання здійснюються шляхом:

- визначення науково обґрунтованих нормативів якості питної води, нормативів її споживання та формування тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення;
- створення вимог державних стандартів на питну воду та технології виробництва питної води відповідно до стандартів, технологій і методів, прийнятих у Європейському Союзі;
- проведення заходів запобіжного характеру щодо охорони джерел і систем питного водопостачання;
- дотримання оптимального балансу використання поверхневих і підземних вод для питного водопостачання;
- проведення обов'язкових державних експертиз та оцінки експлуатаційних запасів підземних вод для питного водопостачання;
- заборона відключення об'єктів питного водопостачання та водовідведення від системи енерго-, газо-, теплопостачання як об'єктів життєзабезпечення і стратегічного значення;
- ліцензування господарської діяльності підприємств у сфері централізованого водопостачання;
- здійснення державного контролю додержання суб'єктами господарювання умов ліцензій, порядку формування тарифів, нормативів, стандартів і вимог антимонопольного законодавства;
- організації роботи щодо призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на послуги централізованого водопостачання;
- залучення небюджетних джерел фінансування для забезпечення виконання державних та регіональних інвестиційних програм у цій сфері;
- регулювання використання синтетичних миючих засобів та товарів побутової хімії на основі фосфатів та поступового припинення використання їх на території України;
- вжиття заходів щодо забезпечення підвищення рівня кваліфікації працівників підприємств водопровідно-каналізаційного та водного господарств;
- захисту прав споживачів питної води у частині отримання товарів і послуг належної якості та в достатньому обсязі за економічно обґрунтованими цінами, а також стимулювання підвищення їх якості і задоволення попиту на них;
- інформування населення про реалізацію місцевих програм у сфері питного водопостачання, а також щодо відповідності якості питної води державним та міжнародним стандартам.

Висновки. У результаті дослідження ми виявили причини, які призводять до погіршення ситуації на ринку централізованого питного водопостачання. Основні з них: недостатня кількість водопроводів, незадовільна ситуація із забезпеченням послуги цілодобового водопостачання питної води, невідповідна якість питної води нормативним вимогам, великі втрати води внаслідок ветхих та аварійних водопровідних систем.

Усі ці причини, а також недостатнє фінансування та невміле управління об'єктами централізованого водопостачання, зношеність основних фондів, використання недосконалих технологій водопідготовки та ін. призводять до погіршення ситуації на ринку централізованого постачання і до збільшення обсягів реалізації питної води на нецентралізованому ринку питного водопостачання.

Уважаємо, що для покращання ситуації з постачанням питної води потрібно здійснити наступні кроки: Національній комісії розробити інвестиційні програми, які направлені на забезпечення модернізації підприємств водопостачання, запровадження енергоефективних технологій, упровадження сучасних методів підготовки та очистки питної води; Державній санітарно-епідеміологічній службі проводити належний контроль якості питної води на підприємствах по її виробництву та реалізації; місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування інформувати населення про стан та якість питного водопостачання, проводити роз'яснювальні роботи щодо охорони та раціонального використання питної води.

Література:

1. The Protocol on Water and Health: making a difference [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euro.who.int/watsan/>.
2. Статистичний щорічник України за 2012 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К. : Август Трейд, 2013. – С. 595.
3. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні в 2012 році. – К., 2013. – 450 с.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» № 2918-III від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. – № 16. – Ст. 112.
6. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» № 1875-IV від 24.06.2004 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 47. – Ст. 514.

Сугак Т. М. Структура и методы государственного регулирования рынка питьевого водоснабжения

Аннотация. Проведен анализ рынка питьевого водоснабжения Украины, определены причины, которые приводят к ухудшению ситуации на рынке централизованного водоснабжения. Раскрыта структура питьевого водоснабжения, определены субъекты рынка и методы государственного регулирования.

Ключевые слова: питьевое водоснабжение, централизованное водоснабжение, нецентрализованное водоснабжение, структура рынка питьевого водоснабжения.

Suhak T. M. Structure and methods of state regulation of drinking water

Summary. The article analyses the causes that lead to deteriorating market of centralized drinking water supply. The disclosed structure of drinking water supply, defined subjects of the market, and methods of state regulation.

Keywords: drinking water supply, centralized water supply, drinking water supply structure of the market.